

М. Г. Марунчак

**МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ
НА ЗАХОДІ
1920-1923**

Крайова Рада Українських Організацій за Патріархат
Української Католицької Церкви

ВІННІПЕГ

1981

ЕДМОНТОН

M. H. Marunchak

**Metropolitan Andrey Sheptytsky
in the West
1920 - 1923**

National Council of Ukrainian Organizations
for the Patriarchate of the Ukrainian Catholic Church

WINNIPEG

1981

EDMONTON

М. Г. Марунчак

**МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ
НА ЗАХОДІ
1920-1923**

diasporiana.org.ua

Крайова Рада Українських Організацій за Патріархат
Української Католицької Церкви

ВІННІПЕГ

1981

ЕДМОНТОН

M. J. MacGibbon

MINISTRE DES AFFAIRES INDIANES

INDIAN AFFAIRS

1920-1921

Printed and Published by the Queen's Printer, Ottawa, Canada

1920-1921

Printed by Trident Press Ltd., Winnipeg, Canada

Слуга Божий Андрей

МРТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

*** 27 липня 1865 — † 1 листопада 1944**

ВСТУПНЕ СЛОВО

Важкий був шлях Митрополита Андрея Шептицького, сьогодні Слуги Божого Андрея, в часі Першої світової війни. Після заняття Львова царськими військами в дні 3 вересня 1914 р. Митрополит Андрей був змушений вже в дні 19 вересня опустити столицю св. Юра, та під конвоєм царської охрани і війська йти на примусове заслання — Нижній Новгород, Курськ, Суздаль, Ярославль. Був це шлях терпінь Голови Церкви, які глибоко записалися в серцях українського народу. Щойно після трьох років поневірянь та розвалу царської імперії Митрополит Андрей повернувся до Львова в дні 10 вересня 1917 р. Здавалось, що з розвалом Австро-Угорської імперії та проголошенням української державности прийдуть кращі часи. Затяжна боротьба українського народу з новим окупантом висунула Голову Церкви на нові проби життя. Після трьох років побуту у Львові при кермі Церкви Слуга Божий Андрей вибирається в нову, але тепер добровільну Одісею терпінь за свій нарід та його церкву. При кінці листопада 1920 р. цей Божий Муж виїжджає в трирізну поїздку на Захід, щоб тут перед політичними представниками західного світу добиватися справедливого вирішення долі свого народу. Як відомо, в тому часі вирішувалось на дипломатизному відтинку політичне майбутнє Західної Української Народної Республіки.

Важка це була праця, бо треба було заступатись за націю, яка програла війну на військових фронтах, а в таких слугах дипломатизний двобій потрімно утруднений. Найперше слово оборони несе Митрополит Андрей до Апостольської Столиці, а дальше майже до всіх столиць Західної Європи. Одночасно відвідує він тоді всю тогочасну українську діаспору в поселеннях — Канаду, ЗСА, Бразилію та Аргентину, яка була спражена погути слово потіхи і розради свого найвищого духового пастиря і батька. У важкій політичній ситуації треба було також добиватися матеріальної допомоги для голодуючих, безпоміжних і терплячих гисленних сиріт, яких в тому часі нагисловано на ЗУЗ понад 20,000. Не диво отже, що Митрополита Андрея названо тоді Сирітським Батьком.

Цей дійсно Сирітський Батько, біблійний Яремія, не тільки переживає руїни свого народу і Церкви, але й не падає духом та дає візію кращого майбутнього. В своїх тергових виступах в Римі він повторний раз змальовує потребу і доцільність українського патріархату.

Трирічна Одісея Митрополита Андрея в західній гемісфері в роках 1920-1923 є темою саме цієї праці нашого відомого дослідника історії та громадського діяча д-ра Михайла Марунзака. Написана вона цікаво та на підставі джерельних пресових матеріалів. Відтинок цієї праці Слуги Божого Андрея мало відомий серед українського загалу. Тим самим автор відкриває нові сторінки праці та ролі Митрополита Андрея Шептицького в українській національній історії.

Одночасно з приємністю повідомляємо наших читачів, що старанням Крайової Ради Українських Організацій за Патріархат в Канаді підготовляється до друку про Слугу Божого Андрея загальна й обшерна монографія пера ред. Михайла Хом'яка, яка охоплюватиме цілісний відтинок життя і праці Великого Митрополита.

ВИДАВЦІ

МИТРОПОЛИТ ШЕПТИЦЬКИЙ В ДИПЛОМАТИЧНИЙ МІСІЇ ТА ПРАЦІ АПОСТОЛЬСЬКОГО ВІЗИТАТОРА

При кінці 1920 року Митрополит Андрей Шептицький залишив керму престолу св. Юра о. митратові Олександрові Бачинському, як своєму правному вікарієві, а сам виїхав за кордон, щоб в дипломатичній місії послужити своїй Церкві і своєму народові. Західня Україна, а ще точніше Галичина, опинилася тоді під польською окупацією. згідно під кермою Аліянтської Мирової конференції, яка цю тимчасову окупацію признала польському правлінню. Отже, політична карта Галичини не була ще вирішена. Її законний уряд під проводом д-ра Е. Петрушевича перебував у Відні, а дипломатичні представники діяли в Римі, Відні, Берліні, Парижі, Лондоні, Вашингтоні та інших політично-державних осередках, добиваючись справедливого визнання політичного статусу Західно-Української Народної Республіки. Саме цю політичну провізорію задумав використати Митрополит Андрей Шептицький. Змушувала його до цього важка ситуація Церкви і народу. Хоча польське варшавське правління мало покищо тимчасову владу над територією Галичини, однак воно вже в початках стало господаритись дуже авторитарно, закріплюючи свої позиції на майбутнє. Тільки до 30 квітня 1920 р. польський уряд насадив на окупованому терені Галичини около 12 тисяч польських родин, так званих мазурів. Колонізація продовжувалась дуже поспішно і після 1920 р. В парі з колонізацією велися арешти українського свідомого та провідного елементу. В тому часі у в'язницях сиділо около 9,000 визначних діячів інтелігенції, селянства та робітництва. Около 600 священників, монахів були в тюрмах або заслані в концентраційні табори¹⁾. Апостольського візитатора о. Джованні Дженнокі польська влада не допустила на візитацію до Львова. В самій Галичині були безчисленні сироти (понад 20 тисяч), які осталися без притулку й опіки, а які потребували помочі міжнародного загалу. Такі і подібні проблеми диктували Митрополитові Андрееві, сьогодні Слuzі Божому,

1) „Канадійський Українець”, ч. 34, „Резолюції Міжпартійного З'їзду, ухвалені в днях 3 і 4 червня 1921 р. у Львові”.

виїхати до Європи та на Американський континент і тут з'ясувати ці великі потреби цілого народу перед широким світом.

За кордоном бачимо митрополита Андрея найперше у Відні, де він вже при кінці листопада 1920 р. конферує з членами уряду ЗУНР²). З Відня його шляхи повели до Апостольської Столиці, де він зложив звіт зі своєї праці перед тодішнім папою Венедиктом XV та одночасно просив в нього про матеріальну і дипломатичну допомогу в його нелегких завданнях. Це не вперше Митрополит Андрей мав зустріч з цим найвищим речником Вселенської Церкви. Не вперше теж знайомився цей церковний авторитет з проблемами українського народу. Обширніше про це буде сказано в дальших сторінках нашої студії, а покищо зробимо маленьку дегресію і скажемо, що папський висланник Ваккі вже в 1918 р. бував з доручення папи в Києві на побаченні з гетьманом Павлом Скоропадським в цілі нав'язання дипломатичних стосунків між Українською Державою та Апостольською Столицею. Тодішній міністер заграничних справ Дмитро Дорошенко привітав цю ініціативу і відрекомендував на голову дипломатичної місії при Апостольській Столиці графа Михайла Тишкевича. Однак цей заслужений український дипломат не зміг обняти цього поста негайно, бо саме тоді наступив державний переворот в Україні. Сталось це вже за влади Директорії УНР, а сама акредитація графа Михайла Тишкевича відбулася щойно 25 травня 1919 р. Коли згодом виявилось, що дипломатичні услуги впливового українського графа були потрібні в Парижі, місце Михайла Тишкевича в Римі обняв о. Франц Ксаверій Бон.³)

В часі, коли Митрополит Андрей прибув до Риму, українська місія УНР офіційно вже не працювала. Після підписання Ризького договору між Польщею і СРСР ця місія ступнево ліквідувалась. Місія ЗУНР ще діяла. Її провадив Петро Карманський, відомий поет та письменник, який згодом виїхав на дипломатичну працю до Бразилії.

В Римі затримався Митрополит Андрей майже три місяці. Тільки в самого папи Венедикта XV він мав три довші розмови. Мав він зустрічі з усіма акредитованими дипломатичними представниками в Римі. При цьому йому також вдалося вивести

2) „Канадський Українець”, 8 грудня 1920, Митрополит Шептицький запрошений до Лондону на наради.

3) „Патріярхат”, ч. 3, березень 1979, див. Д-р В. Трембіцький, „Дипломатичні взаємини Української Держави з Вселенським Престолом у 1918-1920 рр.

матеріальну допомогу потребуючим в Галичині, яку великодушно подав папа Венедикт XV. Відновлено теж працю „Руської Колегії” в Римі, а Папа прирік нести цій колегії фінансову допомогу. Ще більша була допомога папи Венедикта XV в тому, що Митрополит Шептицький міг виїхати з Риму до інших держав як Апостольський Візитатор з правами дипломатичного відпоручника Ватикану. Що більше, цей благородний папа видав ще Митрополитові Шептицькому окремого листа⁴⁾, який після опублікування служив Митрополитові Андрееві своєю рекомендацією в його дипломатичній, гуманітарній й апостольсько-візитаторській праці в часі його майже трирічної подорожі. Лист цей багато світла кидає також на релігійну, політичну а то й господарську ситуацію України, а зокрема її західньої вітки. Ось що писав, між іншим, папа Венедикт XV про тогочасну українську ситуацію:

„Згадуючи Українців і українську землю з болем серця пригадуємо собі як розграблювано гарні міста, як палено супокійні села, як нищено врожайні поля походами і відворотами безконечних військ. А згадуючи сам нарід, уявляємо собі в Нашій душі, його розвалені церкви, понижені святі образи, святі ризи виставлені на посміховище. Та що передовсім переймає жахом Нашу душу — то це збещення святих Тайн безсовісними фанатиками. Страшні наслідки голоду, холоду, пошестей, жорстокости знущань, вязнення, якого пятно і Ви, Любий Брате, і досі на собі носите, убивства поважних священників, немічних старців, слабих жінок, цвитучої молоді, яких одинокою провинною було привязання до власного обряду, — все це виступає ярко перед Нашими очима і рівночасно з глибоким почуттям батьківського милосердя спонукує Нас занести особливу молитву до Всевишнього, аби узискати, щоби Божа ласка після таких допустів зволила милостиво сплинати на цей геройський нарід, який зумів стільки перетерпіти для того, щоби заховати обряд, забороло своєї національності.

Коли згадаємо про батьківську запобігливість Апостольського Престола і Наше особисте заінтересування улюбленим українським народом, мило Нам згадати, що Ми дали виразний доказ Нашого старання, коли з уст кількох заступників українського народу Ми пізнали розпуку цього нещасного населення. Ми не лише старалися післати підмогу, але також заіменувати і післати на місце Нашого осібного делегата, який мав від Нас

4) „Канадійський Українець”, ч. 14, 1921.

і в Нашім імені передати всім слова розради і допомоги. І хоча обставини, незалежні від Нашої волі, і заходів папського візитатора не дозволили улюбленому синові о. Івану Дженоккі, Місіонареви Св. Серця дістатися між Українців, — то все таки і зі звітів, які він Нам прислав, Ми побачили з боєм серця, що цей благородний нарід ще все терпить великі муки...”⁵⁾

З листа Папи Венедикта XV, датованого 24 лютого 1921 р., відчуваємо не тільки глибокі співчуття цього церковного достойника до українського народу, але, як це замічено теж в останньому уступі, получені тут теж сподівання з працею Української Католицької Церкви (тоді ще Руської Греко-католицької Церкви), а саме сподівання на з’єднання церковного Сходу із Заходом. Цьому питанні ми присвятимо окрему увагу при кінці нашої розвідки, а тепер слідкуватимемо за дальшою працею митрополита Андрея в Римі та європейському терені.

Не легка була праця Митрополита Андрея на терені вже самого Ватикану. Перед його приїздом сюди, в Римі вже побували два польські архієпископи, а саме князь Сапіга і архієпископ Теодорович, які як довідуємося з української преси, представляли польсько-українські справи в кривому дзеркалі. Врешті й польська публічна опінія працювала проти акції Митрополита Андрея.

Дуже ядерно схопив ролю і працю Митрополита Андрея на терені Риму та Апостольської Столиці офіціоз уряду ЗУНР „Український Прапор”, який з днем 12 лютого 1921 р. писав наступне під наголовком „Митрополит граф Андрей Шептицький в політичній і харитативній подорожі по Європі”:

„Довідуємося, що побут Митрополита гр. Андрея Шептицького в Римі добігає кінця. Незабаром Митрополит має через Швайцарію виїхати в дальшу дорогу. В часі свого побуту в Римі був Митрополит три рази на послухання у Папи. На цих послуханнях представив Митрополит Папі усі страхіття польської окупації на области нашої Східної Галичини. Зосібна представив він переслідування, які зазнає наша Церква від „архи-католицького” польського народу і клиру. Папа Венедикт XV дав на поратунок українському населенню Східної Галичини дар в квоті 100 тисяч лірів. А крім того 1 мільон лірів на оснування греко-католицького духовного семинара в Римі для виховування богословських кандидатів для Східної Галичини. Бо відомо, що і під цим оглядом Поляки пішли на нашу церкву нечуваним те-

⁵⁾ Там же. В цій цитаті та наступних затримуємо мову оригіналу.

рором. Знаючи, що наша Гр.-кат. Церква у Східній Галичині є одною з найсильніших основ нашої національності, та, що українське священство Сх. Галичини стоїть разом з прочою світською суспільністю в перших рядах активних борців за народні права — Поляки не лише фізично винищили і виарештували більшість нашого духовенства (є н. пр. повіти в краю, де остало по 2, 3 священників), але вони постановили **загалом не допустити до виховування богословської молодіжи**. З львівського університету вони — як відомо — всіх студентів, а в тім числі також і богословів викинули, а **будинок львівського духовного семінаря безправно зареквірували**. Важно також додати, що безпосередно перед приїздом Митрополита до Риму, були у Ватикані два польські галицькі єпископи — кн. Сапіга і архієпископ Теодорович. Тепер вони поїхали до Парижу витати Пілсудського. Оба єпископи старалися оклеветати і очорнити цілий український національний рух в Східній Галичині, та священство і самого Митрополита. Митрополит мав побачення з цілим акредитованим при Ватикані дипломатичним корпусом. **Нотуючи ці вістки, звертаємося при тій нагоді до деяких КАННАДІЙСЬКИХ органів (часописів — Ред.) з проханням, щоби в своїх льокальних полеміках, з огляду на добро справи, особи Митрополита не втягали. Наш Митрополит є особою, яка належить до цілого народу і стоїть понад партіями. Не треба тут кермуватися передвоєнними прийомами. Митрополит героїчно витривав на своїй позиції — і в часі австрійсько-російської і опісля українсько-польської війни. За це він терпів на російським заслання і за це Поляки йшли і йдуть тепер на нього з найбільшою залістю.**

Виїхав Митрополит за кордон як висланець краю і **робота його проводиться успішно в найтіснішому контакті з громадянством краю, з нашими організаціями і урядом** (підкреслення наші — М.Г.М.). Ми тішимося цим і проводимо його в дальшій праці з почуттям найщирішої вдячності. Лише совокупними силами, безоглядною дисципліною і взаїмним виробумінням можемо дійти до нашої спільної, великої мети”.

В наступному числі цитований „Український Прапор” заподав ще додаткову нотатку, яка стосувалась поїздки Митрополита. Під наголовком „Митрополит граф Шептицький візитатором Апостольської Столиці” він писав:

„Папа іменував Митрополита гр. Шептицького Апостольським Візитатором з правами дипломатичного відпоручника Ватикану. Митрополит виїхавши з Риму, по короткім побуті

в Франції і Швейцарії переїздить до Бельгії, Голяндії і Англії. Звідси виїде він до Канади, Зєдинєних Дєржав Америки, Аргєнтини і Бразилії. Візитаторська діяльність потриває околo 1 рік і в її часі Митрополит упорядкує справи Гр.-кат. Церкви нашої американської еміграції, в першу чергу буде вирішена справа назначєння нового єпископа в Зєдинєних Дєржавах, бо отсе місце від смерти Єп. Ортинського вакує та креування нового нашого єпископства в Бразилії. Митрополит використає також свою подорож в напрямі матеріяльної допомоги нашому зруйнованому населєнню в краю...

В часі побуту Митрополита у Римі запали дуже важні рішення в справі Гр.-кат. Церкви (підкрєслєння наші — М.Г.М.).

Як довідуюємось з цитованої прєсової нотатки та подібних, які згодом у зв'язку з поїздкою митрополита Андрея стали появлятись, акцент його поїздки з того часу був поставлений більше на його візитаторську діяльність внутрі Української Католицької Церкви чим на політичну дипломатію. Принайменше так виглядали справи назовні. Врєштї не вигідно було апостольському візитаторові, вправді з дипломатичним пашпортом, наголошувати вперше політичні проблеми, а згодом церковні. Припускати треба, що і Митрополитові і Апостольській Столиці хотілось тим самим притупити польську дипломатичну прєсію на ватиканські кола, яка з кожним місяцем праці Митрополита Шептицького за кордоном збільшувалась. Теж українські церковні справи на американському континєнті вимагали від Митрополита Андрея належної уваги. До актуальних справ належала номінація єпископа для ЗСА. Відомо, що після передчасної смерти першого українського єпископа в ЗСА Сотєра Ортинського в 1916 р., прєстїл був опорожнений й урядували тїльки адміністратори цієї Церкви. Також українці католики Бразилії вже тоді мали надію отримати свого єпископа. До того часу вони підлягали юрисдикції римо-католиків. В Канаді йшла тоді нестерпна боротьба між новостворєною УГП-Церквою і українцями католиками, з рядів яких у великій кількості рекрутувались прихильники і визнавці УГПЦ. Всі мали надію, що приїзд Митрополита Шептицького й його побут на американському континєнті розв'яже всі ці і подібні та довгонаболілі справи. Не диво отже, що українці в поселєннях, а зокрєма українці католики пильно слїдкували за поїздкою митрополита та докладно віднотували його кожний побут. При тому давали вияв своїм надто оптимістичним настроям. Ось

що писала філядельфійська „Америка” з датою 22 квітня 1921 р.⁶⁾:

„З кругів найближчого оточення Митрополита графа Андрея Шептицького дістала „Америка” повідомлення, що Ексцеленція Митрополит цього тижня по полагожденню всіх справ в Бельгії виїхав з Бруксели до Лондону. Побут Митрополита в Лондоні потреває кілька тижнів і опісля Ексцеленція виїде до Америки і в маю виїде в Монтреалю.

„Америка” довідуєсь з достовірного жерела, що справа єпископів для української Церкви в Злучених Державах і Бразилії буде цими днями порішена і найдалше до трьох тижнів імена достойних номінантів будуть оголошені. Рукополагання в єпископський чин довершить Ексцеленція Митрополит. Загалом справа українська в Римі стоїть тепер як не мож краще, а наші відвічні вороги, завдяки звітам спеціального папського делегата, о. Дженнокі і Митрополита зістали так здемасковані, як ще ніколи в цілій історії”.

З Риму митрополит Андрей виїхав до Франції і по короткім побуті там же, в Парижі, виїхав до Женеві в Швайцарії, щоб там відбути наради в Міжнародному Червоному Хресті і звідси добиватися матеріальної допомоги численним українським сиротам в Рідному Краю. Про його побут в Женеві помістив „В.Д.” (Данко), з датою 10 березня 1921 р., коротку інформацію знову в часописі „Америка”. Він писав:

„У вечорі приїхав до Женеві в громадських справах Митр. А. Шептицький. На жаль, члени Клубу про цей приїзд дізналися пізно і змогли лише в останню хвилю виделегувати двох своїх членів зложити привітання і виказ глибокої пошани до високого достойника Церкви... З Женеві наш високий Гість виїхав до Бельгії і далше, все подорожуючи на самоті в справах культурно-запомогових для народу. В Женеві о. Митрополит був в Міжнародному Чер. Хресті, де мав нараду в справі помочі жертвам війни з п. Фріком, генеральним делегатом Головного Комітету. Всіх, хто бачив Митрополита вдаряла надзвичайна, правдива християнська скромність високого подорожного та патріотична відданість справі рідному українському народові. Ми певні, що клопоти нашого князя Церкви принесуть добрі овочі народові”.⁷⁾

Преса віднотує, що дальший маршрут митрополита Шеп-

⁶⁾ Цитуємо за „Канадійським Українцем” з датою 4 травня 1921.

⁷⁾ Цитуємо за „Канадійським Українцем” з датою 20 квітня 1921.

тицького провадив його до згадуваної вже Бельгії, Голляндії, а вкінці до Англії. Будучи в Голляндії і Бельгії він відбув понад сорок конференцій з представниками різних гуманітарних товариств, де він теж збирав пожертви для сиріт в Галичині і студентів духовної семінарії⁸).

В Антверпені Митрополит Андрей захворів на сціп крови в носі і тут піддався лікарській опіці. Після видужання він виїхав до Англії, де знову відбув низку харитативних і дипломатичних візит та мав побачення з прем'єром Лойд Джорджом. З цим державним мужем Митрополит був вже знайомий ще з того часу, коли то він вислав був на адресу Лойд Джорджа письмо, в якому митрополит звертав увагу на велике значення Східної Галичини для Європи, впевняючи, що полагодження цієї справи в некористь українського народу, може викликати небезпеку для європейського миру. Це письмо мало спричинити інтервенцію Лойд Джорджа в справі Східної Галичини на конференції в Генуї". Цей виступ широко коментував пізніше віденський щоденник „Вінер Моргенцайтунг"⁹). В Лондоні знайшов митрополит багато більше політичного вироблення, як це було у Франції. Без сумніву, що безпосередня інформація та політична акція українців канадців важила в цьому „розумнінн" дуже багато.

Митрополит Андрей в Канаді

Побут Митрополита Андрея у Франції, Швайцарії, Бельгії, Голляндії й Англії тривав повних п'ять місяців. Щойно в дні 1 серпня 1921 р. Митрополит Андрей на пароплаві „Корсіка" прибув до Канади, причаливши в порті Квебеку. Прибув він сюди досить несподівано й несподівано прибув теж до Вінніпегу. Цю несподіваність віднотував тільки в поспіху „Канадійський Українець", орган єпископа Никити Будки, такими короткими рядками:

„З невисказаною радістю вітаємо свого пастиря-мученика, але теж жаліємо, що не могли зустрічати в хвилі приїзду..., бо

⁸ „Канадійський Українець", ч. 32, 1921.

⁹ За ним наступні часописи коментували цю справу на своїх сторінках: „Канадійський Українець", 8.12.1921. див. Митрополит Шептицький в Лондоні; „Громадський Вістник", Львів, ч. 77, 25.5.1922; „Канадійський Українець", ч. 36, 1923.

приїзд був довго очікуваний, але теж разом несподіваний”.¹⁰) Було звичкою Митрополита Андрея прибувати у відвідини без більших парад і фанфар. Мимо цього англомовна та франкомовна преса відночувала негайно приїзд Митр. Андрея. За цією пресою „Український Голос” помістив наступну нотатку:

„Ексцеленція Митрополит Андрей Шептицький, як доносять англійські часописи, в своїй офіційній подорожі, на яку дала йому дозвіл конгрегація Католицької Церкви, прибув до Монреалу, а потім виїде до Західної Канади, Злучених Держав, Аргентини, Бразилії, щоб виєднати симпатії для собратів — українців Східної Галичини, які знаходяться з причини семилітнього лихоліття війни в оплаканому стані... Круглих сиріт начисляють в Східній Галичині 22 тисячі...”.¹¹)

Щойно в наступному числі „Канадійського Українця” появилася офіційне привітання українців католиків присвячене Митрополитові Андрееві, яке формою нагадувало слово митрополита Іларіона княжої доби, присвячене „Великому Кагану Київському”. Привітання було затитуловане „Ексцеленції Андрееві Граф. Шептицькому, Митрополитови Київському, Галицькому і усеї України, Архієпископови Львівському, Єпископови Камінця Подільського сердечний привіт і доземний уклін від усіх українських поселенців в Канаді”.

У вступі цього привітання називається Митрополита „народним вождем” і „батьком”, як теж „царським в’язнем” та „мучеником” за віру батьків наших і кращу долю рідного народу”. Рядки вступу нанизані численними епітетами та великим сентиментом до гостя. В змістовній частині, редактори звернення-привіту, між іншим, писали:

„Ще живо стоять нам усім у пам’яті чарівні спомини Твоєї першої гостини в Канаді памятного 1910 року. Та тоді витали ми усі Тебе як нашого найдорожчого Пастиря і церковного Вождя, що приїхав до нас відвідати своє далеке заморське духовне стадо, приглянутися нашим канадійським гараздам і помочи нам у наших великих духових потребах.

Як пчоли до матки, так горнулися тоді усі ми, з далека і з близька, до Твоєї достойної Особи й складали перед Тобою усі наші сердечні жалі і бажання. А Ти вислухав терпеливо й приймав до свого люблячого серця — з ніжним почуттям найлучшого Батька, потішав нас, радив, та заохочував до терпе-

¹⁰ „Канадійський Українець”, ч. 34, 1921.

¹¹ „Український Голос”, ч. 34, 1921.

ливости, праці і витревалости. А коли по тяжких трудах вернув Ти назад у рідний край до свого престольного города, лишив Ти у наших серцях глибокий жаль і тугу за собою, якої не могло осолодити навіть Твоє ласкаве надіслання нам дорогої нам Особи Преосвященного Владика Никити Будки, що мав стати не лише на чолі нашої святої Греко-католицької Церкви в Канаді, але й видимим звеном між нами і Тобою, між молодістю канадійською греко-католицькою Церквою, а матірною Церквою наших дідів і прадідів в старім краю (підкреслення — М.Г.М.).

Нині, після довгих і страшних одинадцяти літах, страшних для Тебе, для нас і для усього людства, являєшся між нами опять нашим найдорощим гостем... Но, Боже милий, — яким гостем!...

Літ тому одинадцять — заявився Ти між нами як уосіблення божеської краси, доброти і мудрости на землі, в цвіті віку, — а нині, — нині приходиш до нас з припорошеною снігом головою, прибитий важкою журбою, терпінням і мукою, — не тою мукою, що її протерпів Ти у лютій неволі в холодних тюрмах білого царя — у Києві, Нижнім Новгороді, Курську, Суздали та Ярославлі, але радше тою смертельною мукою, якою боліє, вяне і чахне серце найбільшого і найвірнішого сина рідного Народу і Церкви — за їхню дальшу незалежну будучину... Незнану...”

Чотири тижні провів Митрополит Андрей на відвідинах Сходу Канади. Крім Квебеку він відвідав Монреаль, Оттаву, Сен Жанс, Гамільтон та Торонто, де він був постійним гостем Архієпископа МекНіла. З приводу приїзду Митрополита в англійській пресі появились довші статті і „всюди вітали його щиро”.¹²⁾ В неділю, в дні 28 серпня він прибув до Вінніпегу. На двірці він заявив кореспондентові щоденника „Трібюн” про ціль своєї поїздки, що він „бажає лише переконати українців Канади і канадійців про велику потребу помочі для Галичини, головно для сиріт”.¹³⁾ Ще більш обережно писав про ціль подорожі Митрополита згодом „Канадійський Українець”, який з натиском підчеркнув, що „ціль подорожі нашого невтомного Архипастиря — се збирання складок для круглих сиріт українських в Галичині”.¹⁴⁾ До цього „К.У.” додав, що Митрополит

¹²⁾ „Український Голос” ч. 36, 1921.

¹³⁾ „Український Голос, ч. 36, 7.9.1921.

¹⁴⁾ „Канадійський Українець”, 28.9.1921.

збирає пожертви лише межі англійцями і французами по церквах в Канаді, а це тому, „що український нарід в Канаді і Америці вже й так обтяжений датками на поміч рідному краєві”.¹⁵⁾ Тут треба зазначити, що в дійсності в тому часі широку збірку акцію серед українців розвинув в Канаді і ЗСА відпоручник ЗУНР в ЗСА д-р Лонгин Цегельський для політичних цілей. Однак „Канадійський Українець” бачив в цьому ще й іншу причину т. зв. „політичного неангажування Митрополита Андрея”. Він уважав, що якебудь наголошування політичності збірки могло б утруднювати збирання пожертв для сиріт”.¹⁶⁾

Хоча заяви в пресі неначе поменшували ролю Митрополита Андрея в його поїздці, то однак як клер так мирянство бачили в Митрополитові та його ділах щось місійного та символічної величності. Це й бачимо в промові Кир Никити Будки, коли то він вітав свого церковного зверхника, як „пророка, релігійного народного мужа, даного нашому народові Божим провидінням на тяжку хвилю життя, що своїм життям, постійністю характеру, любов'ю правдивого пастиря, посвяченням і терпінням не побоявся гармат Брусілова, а постояв, потерпів й вийшов як великий народний світоч та являється між нами в Канаді як символ і запевнення нашого відродження і свого питоменного життя”.¹⁷⁾ Це бачимо також у виступах представників широких мас, які вітали митрополита, як „Батька”, „Вождя Народу”, „Визволителя”. Такі і подібні написи видніли на вітальних брамах, скрізь, де являвся Митрополит Андрей.

Перший тиждень у Вінніпезі зійшов гостеві на місцевих візитах шкіл, інституцій, Бурси ім. Митрополита Шептицького та визначних осіб та приймаючи численних візит громадянства. В дні 2 вересня гість завітав до Сифтону, щоб відвідати парафію і школу, яку провадили Сестри Служебниці. Сюди він приобіцяв прибути в дні 21 вересня, щоб посвятити угольний камінь під нову школу. В дні 4 вересня був він гостем-візитатором парафії св. Миколая у Вінніпезі, в дні 5 вересня, в так званий Лейбор Дей, він візитував Церкву св. Володимира й Ольги.

В тому ж теж дні гість враз з єпископом Никитою взяли участь в шіснадцятій річниці Запомогового Товариства св. Миколая.

15) Там же, див. „Ексцеленція Митрополит Шептицький у Вінніпегу”.

16) „Канадійський Українець”, 7 вересня 1921.

17) Там же.

В своїх виступах Митрополит Андрей підкреслював поступовий розвиток українського народу в Канаді, як також вказував на деякі браки і похибки, які, як говорив, в бігу історії дадуться виправити. Над все взивав народ, щоби держався своєї віри і заховував передання своїх батьків. Він також дякував українцям Канади за допомогу, яку вони виявили в часі Першої світової війни як теж по війні, збираючи фонди на оборонну та харитативну акцію для краю.

Подяка Митрополита Андрея в тому часі збігалася також з тогочасною подякою та зверненням „До Українців Канади”, яке від імені Західної Української Народної Республіки підписали президент цієї республіки д-р Євген Петрушевич та „Уповноважений Уряду для Справ Закордонних” д-р Кость Левицький. Для історії віднотуємо це звернення повністю, бо воно своїм змістом збігається з тими ідеями і думками, які проповідував в часі своїх відвідин Митрополит Андрей.

„Коли Ви дорогі Брати і Сестри, покидали свою Галицьку Батьківщину, пишеться у зверненні, вибираючись в незнані Вам тоді простори Канади, то багато з нас думало, що Ви станете пропащі для своєї давньої Батьківщини і свого народу.

Та отсі побоювання не здійснилися. Ви остали вірними силами українського народу, та осівши на землях Канади не тільки задержали свою народність, але там еще скріпились, створивши ряд питомих організацій і інституцій, та поставивши на їх сторожі свою власну пресу.

Але й найбільші прихильники еміграції не надіялись сего, що колись прийде пора, коли до Вас звернеться Ваша первісна Вітчизна в найтяжших часах о поміч!

Тимчасом ми сьогодні є живими свідками цієї події!

Давна Ваша Батьківщина пересилає Вам своє поздоровлення й глибоку та сердечну подяку за те, що Ви в сій для українського народу рішаючій хвилі, станули під прапором ідеї самостійности Галицької Держави, за яку стільки нашої крови ллеться в Старім Краю, — що Ви станули однозгідно в один український фронт та устами Вашого міністра п. Догерті заапелювали до представників цілого світа зібраних в Женеві, щоби вони допомогли визволити Дорогу Галицьку Батьківщину з неволі ляхького наїздника.

Ваш братний зазив, відніс новий успіх. Збір представників на Союзі Народів в Женеві, 27. вересня с. р. станув по стороні нашого справедливого домагання та звернувся до Найвисшої Ради — себто до того представництва, в якого руках

лежить доля нашої Вітчизни, — щоби вона в найкоротшім часі нашу справу справедливо вирішила.

Отся Ваша допомога Галицькій Вітчизні увійде на сторінки нашої історії визвольних змагань.

Ваш високопатріотичний крок додав духа Вашим Браттям й Сестрам в краю та завзяття до дальшої боротьби.

Там впали вже перші стріли у престольнім нашім городі князя Льва, звернені проти польського наїздника.

Дорогі Браття й Сестри! Ми кріпко віримо, що видержимо у тім тяжкім бою, — бо вже наближається час свободи й незалежності Галицької Землі! А Ви не забувайте про нас. Підпомагайте нашу справу аж до перемоги над ворогом, та кличте Ваших Братів та Сестер у Зєдинених Державах, щоби вони також пішли своїм кроком за рідний нарід та устами свого правительства заговорили в обороні нашої справедливої справи.

Ще раз щиро дякую в імені всего українського населення Галицької Землі і нашого народнього парламенту: Української Національної Ради та нашого Уряду.

Відень, 5. жовтня 1921".¹⁸⁾

Все таки, цитуючи повище звернення, приходиться замітити, що в своїх промовах Митрополит Андрей унікав відкритих випадів на польську владу, але головний тон їх видержаний у визвольницькій настанові, підчеркуючи при цьому, що український народ таки діб'ється своїх прав на своїй землі.

До більших подій, в яких Митрополит Андрей взяв участь в часі свого побуту у Вінніпезі, належить торжество заложення угольного каменя під дім Інституту „Просвіти“, яке відбулося в дні 18 вересня. Крім чисельної участі мирянства і духовенства Вінніпегу й Манітоби сюди прибули також представники провінційного уряду на чолі з прем'єром Т. С. Норрісом а від імені оттавського уряду промовляв бувший доміняльний міністер рільництва Т. А. Крірар, який в той час був лідером Фармерської Прогресивної Партії Канади. Для історії варто теж замітити, що на цьому святі еп. Никита Будка офіційно передав Митрополитові Андрееві 2,000 доларів, як повоєнний фонд, щєбто жертви канадійських українців для Старого Краю, які були зложені в перших роках війни". Все це було передане для українських сиріт¹⁹⁾.

18) „Канадійський Українець“, 2 листопада 1921.

19) „Канадійський Українець“, ч. 38, 1921, див. „Повоєнний фонд, відданий на українські сироти в Старім Краю“.

До більших візитацій Митрополита Андрея належать його відвідини в Сенді Лейку, Стюартбирні, Йорктоні, Айтуні. Дві останні парафії були під кермою Отців Редемптористів, які в тому часі рекрутувались майже з бельгійців. Видно, що зі сторони цього чину були жалі перед гостем відносно трактування їх українськими поселенцями, коли то згодом появився відкритий „лист Митрополита до ОО. Редемптористів в Йорктоні”, в якому, між іншим, з'ясовано ролю деяких отців цього чину для української справи в часі воєнної заверухи. Рівнож там теж сказано про потребу знайомити чужинців з українськими справами. Ось, що писав про це Митрополит Андрей:

“... Наш нарід відчуває потребу мати священників своєї народности, се правда — правда і се що, під вражінням сего бажалиби може часом не доцінювати посвяти чужинців, що покинули свій край, свій народ, свою родину, щоб навчитися чужої мови, перейти на інший обряд, пристали до чужих людей, щоб для них працювати і заховали їх при вірі. Та жертва Ваша не лишається без успіхів, — перед Богом — але з часом буде і оцінена через український нарід, для котрого Ви посвятили своє життя. **Наші люде переконаються вкоротці**, що Ви не шукали себе і свого добра, коли вже близько двацять літ тому назад Ви се діло розпочали. Пересвідчається, як цінною для нашої церкви Ваша праця, так як і в Галичині пересвідчилися в часах війни, як цінною для Церкви і для народа є праця людей інших народностей, що до нас пристали і разом з нами працювали. Ваші товариші і браття в чині, Редемптористи Галицької греко-католицької провінції положили такі заслуги для церковного і народного життя, що заслужили на вдячну пам'ять Галицьких Українців. В році 1914, в часі московського наїзду, коли російське правительство вислало на вигнання всіх наших священників, які мали більший вплив і відзначалися ревністю і працею, Ваші Отці заступали засланих священників в околиці Унева (в повіті перемишлянському) і Тернополя, а коли московське правительство хотіло накинути нашому народови так зване православ'є і осадило проти волі народа православних т. є. шизматицьких попів у всіх парохіях, де не було нашого священника, а було таких парохій много: — Ваші священники всюди вставлялися за переслідіваням народом, наражуючися на неприємности зі сторони правительства. А що ці священники були Бельгами, горожане держави, що була в союзі з Росією, правительство московське не могло їх усунути, як се робило

з нашими священиками; і мусіло нераз уступати. Коли відтак наше військо перейшло за Збруч, знайшлося наше правитель-ство в незвичайно трудних відносинах, не хто инший, а оден з Ваших Отців — і другий священик родом з Канади, Француз, — як раз тому, що були не-Українцями, а до Українців приста-ли і були перейшли на наш обряд, могли віддати нашому на-родови неодну цінну прислугу. В часах, коли комісії західних держав — Франції і Англії приїздили то до Галича, чи — Льво-ва, то знов до України до Камінця Подільського — вони, ті чужинці, що пристали до нас находили в тих комісіях скорше віру, як самі Українці. Бувало — що коли Українці представ-ляли пр.: случаї надужиття, Французи і Англії не давали віри нашим, думали, що пересаджують; а давали віру тим Бельгам, чи канадійським Французам, що за ними свідчили. Тим спо-собом пересвідчилися ми, що для нас і з народнього боку є цінним добутком, коли чужинці на наше пристають, і з нами разом хотять працювати над нашими справами. Ми в тяжких часах війни тим і гордилися, що люде з ріжних народів до нашого приставали, і коли ми думали, що прийдеся нам працю-вати над будовою своєї держави, а дасть Бог до того й прийде еще; поміч таких чужинців ставала для нас дійсно дуже цін-ною, часом прямо потрібною”.^{19а)}

Відвідуючи ряд більших парафіяльних осередків в Мані-тобі і Саскачевані, Митрополит Андрей удався до Алберти, щоб там познайомитися з працею Отців Василіян в їхньому осеред-ку Мондері та відвідати центр українського життя Алберти, Едмонтон. Відвідини в Едмонтоні виявились дуже успішними, бо тут вдалось українцям враз з чільними філантропами цього міста влаштувати публічну збірку т. зв. „Український День”. Міський уряд пішов назустріч проханню й дав дозвіл на збірку українських сиріт. Збірка була більш чим успішна, бо принесла дві тисячі долярів, що на ті часи означало дуже багато. У від-повідь на цей жест Едмонтону Митрополит Андрей вислав пись-мо — подяку „До Мейора і великодушних мешканців міста Ед-монтону”, в якому писав:

„Довідуюсь, що збірка з „Українського Дня” в Едмон-тоні для сиріт Східної Галичини, для добра котрих я приїхав до Канади, принесла 2,000 долярів. Се було для мене несподі-ванкою і я почуваюся до обовязку подякувати всім добро-сердним жертводавцям від себе і в імені сиріт.

^{19а)} Там же.

На першій місці з вдовolenнем заявляю, що місто Едмонтон було першим в Канаді, котре уладило у себе подібну збірку.

Я не маю слів, щоби як слід подякувати Вашому містови за так велике і людяне діло. Нехай Всевишній благословить його на віки.

Сироти, для котрих жертва з Едмонтону дає життє, ціле своє життє будуть молитися за своїх добродіїв, котрі, хоч тисячі миль віддалені від них, а такі близькі і дорогі для їх життє.

Я особливо вдячний майорови міста Едмонтону за позволенне на „Український День”.

Так само щиро дякую Мільтинови Мартинови, Президентови Комітету і Товариствам, котрі разом з ним працювали і осягнули такий несподіваний успіх. Також дякую пані Ондерки і всім мешканцям Едмонтону, що не пожалували своїх лепт для найбідніших.

Най Бог благословить всіх мешканців Едмонтону і їх діти та сироти через ціле життє”.²⁰⁾

Два і пів місяці провів Митрополит Андрей в Канаді на візитації українських католицьких парафій та відбув низку візит в державних та церковних чинників Римо-Католицької Церкви. На цьому відтинку митрополит був відомий зі свого письма-меморандуму з 1911 р., який він переслав всім ієрархам Римо-Католицької Церкви в Канаді в справі креування окремого єпископства для Руської Греко-католицької Церкви.²¹⁾ Був він теж популярним для цілого загалу Канади, як колишній царський в'язень, який не капітулював перед репресіями царської охрани і царських військ в Галичині. Всіх вражав він високою освітою та культурою. Своім надзвичайним тактом він зумів прихилити собі також колишніх ворогів, які не знаючи українців-католиків, вели проти них та їх єпископа ворогуючі кампанії. Коли вони познайомилися безпосередньо з Кир Никитою та Митрополитом Андреем, ставали приятелями Церкви, яку вони репрезентували. Характерним фактом в цій справі може послужити виступ д-ра Патріка в Йорктоні в часі відвідин

²⁰⁾ Пантелеймон Божик, „Церков Українців в Канаді”, Вінніпег, Ман. 1927, стор. 219.

²¹⁾ Address on the Ruthenian Question to Their Lordships The Archbishops and Bishops of Canada, 1911. Див. “Two Documents of the Ukrainian Catholic Church 1911-1976, Winnipeg, 1977. Published by The National Council of Ukrainian Organizations for the Patriarchate of the Ukrainian Catholic Church.

Митрополита Андрея та його промови там же.²²⁾ Д-р Патрік, ствердивши свою помилку, яку він зробив на початку війни на адресу українців католиків (підозрівав їх в нелояльності до Канади), назвав митрополита Андрея другим кардиналом Мерсіє.²³⁾

Годиться замітити, що митрополит Андрей не дуже був радий, коли його публічно уважали чи проголошували представником визвольницької акції українського народу. Він волів говорити про терпіння народу та безопічних чисельних сиріт, які були безпосередньою жертвою війни а при тому з'ясовувати також політичну ситуацію, яка створювала ці проблеми, за якими заступався Митрополит Андрей.

Священик П. Божик, сучасник митрополита Андрея, в часі його відвідин ще священик Російської Православної Церкви так характеризував митрополита Андрея з часу його відвідин Канади:

“... Чоловік, який має великий досвід в організації і великий політичний та економічний змісл, незвичайно образований, з дипломатичним хистом і великою товариською огладою...”²⁴⁾

Не всі однак поділяли погляди о. П. Божика. Як тільки Митрополит Андрей виїхав з Канади, Василь Кудрик підніс в „Українському Голосі” відкриті закиди Митрополитові Андреєві, що він одверто не критикував польського правління в Галичині й не висказував „свого становища що до прав українського народу до своєї державности в Галичині”. В передовиці п. н. „З нагоди побуту митрополита Шептицького в Канаді” згаданий автор писав: „Замість сподіваного митрополит Шептицький заявив в пресі, що він не приїхав в політичних цілях, тільки гуманітарних... Ми не видимо ніякої користи для українського народу Галичини з такої мовчанки митрополита, продовжав Кудрик.²⁵⁾

Виступ В. Кудрика з критикою поїздки митрополита Шептицького попередив досить провокативний заклик двох грома-

22) „Канадійський Українець”, ч. 39, 1921 р., див. „Митрополит А. Шептицький в Йорктоні”.

23) Кардинал Мерсіє, бельгієць,, в часі німецької окупації Бельгії відважно боронив прав бельгійських горожан перед німецькими окупантами.

24) П. Божик, стор. 217.

25) „Український Голос”, ч. 43, 26.10.1921.

дян, поміщений в „Українському Голосі”, а саме Й. Сікорського і І. Габруха, які домагалися, щоб на протестах канадських українців до Оттави в справі Галичини Митрополит „поставив своє ім'я”.²⁶⁾

Тема цих двох виступів продовжалась в дальшому циклі статей В. Кудрика в „Українському Голосі”. На статтю В. Кудрика „Не можна довше мовчати — до побуту Митр. Шептицького в Канаді”²⁷⁾ гостро zareагував „Канадійський Українець” довшою статтею „Наша дипломатія”, закидаючи В. Кудрикові нерічевість справи та брак дипломатичного підходу до проблеми.²⁸⁾ В дискусії а радше в полеміці забрав слово також пресвітерянський часопис „Канадійський Ранок”, який часто підтримував лінію „Українського Голосу”, якщо йшлося про критику українців католиків в Канаді та критику їхньої ієрархії.

Чи ця критика була слухна на адресу Митрополита Андрея, перконаємось з дальших розділів нашої праці, зокрема з реакції польської преси на поїздку Митрополита Андрея закордон та становище тогочасного польського уряду відносно повороту Митрополита на престід у Львові.

Митрополит Андрей на відвідинах в ЗСА

Приїзд Митрополита Андрея мав дуже врочистий характер. Філядельфійська „Америка” вспіла повідомити про приїзд гостя до міста братньої любови заздалегідь. І коли Митрополит Андрей в дні 17 листопада 1921 р. появилсь на залізничій станції Редінг, на нього вже ждали представники церков і громадських організацій. Від імені Української Католицької Дієцезії вітав його адміністратор о. П. Понятишин а від „Угорської Дієцезії”, до якої належало велике число мирян Закарпаття — адміністратор о. Г. Мартяк. Були представники від УНС та „Провидіння”. „Згоди Братств” та чисельних других організацій. Від імені правительства ЗУНР вітав д-р Лонгин Цегельський. Привітання мало дуже святковий характер. Про це негайно широко розписалась філядельфійська преса. Наступний акт урочистого прийняття відбувся у філядельфійському Сиротинці Сестер Василіянок. Крім промов і вітань були пісні і деклямації на честь гостя.

26) „Український Голос”, ч. 41, 12.10.1921.

27) „Український Голос”, ч. 9, 1.3.1922.

28) „Канадійський Українець”, ч. 12, 22.3.1922.

В наступних днях гість зложив візиту посадникові міста Філяделнфії, який видав в честь гостя бенкет та віддав до його розпорядимости паровий яхт в цілі звидження цього історичного міста.

Загал українства вітав Митрополита в неділю, 20 листопада в катедрі, де парох о. Кінаш виголосив привітальне слово. Митрополит на початку передав приявним привіт „від далекої вітчизни, привіт від чорних могил, в яких сплять ті, що в обороні вітчизни положили буйні голови, привіт від тих, що караються по тюрмах і в'язницях, привіт і щирю подяку від десятків тисяч сиріт, які остали в нашім ріднім краю і яких живити помагає американська Україна...”²⁹⁾ З промови Митрополита Андрея приявні знову довідалися, що допомога сиротам і обездоленим братам була основною причиною, чому цей ієрарх виїхав в світ. Говорив Митрополит ще і про національні гріхи свого народу, а це на те, щоб шанувати релігійну і національну традицію і на ній будувати релігійне та державницьке життя, яке, як він наголошував, мусить бути будоване на стабільности та біля якогось твердого ядра, осередку, авторитету. „Єдністю і пошануванням влади і авторитету будуються держави, говорив Митрополит, і тим вони сильні, де цього немає, продовжав він, найсильніша держава мусить завалитися.”

Слідкуючи за виступами і промовами Митрополита Андрея, в часі його поїздки, впадає в очі, що він постійно пов'язував релігійну тему з національним життям народу.

Видно, що Митрополит Андрей не багато користав з оферти посадника Філядельфії, користуватися його яхтом, коли його бачимо вже в дні 23 листопада на авдієнціях у Вашингтоні, в президента ЗСА Гардінга, державного секретаря Гюза та міністра торгівлі Герберта Гувера.

Митрополит зложив президентові Гардінгові привіт і граюляції з приводу скликання конференції до Вашингтону в справі обмеження озброєння. При цьому висловився, що успіхи цієї конференції принесуть теж полегші українському народові.

Міністрові Г. Гуверові гість зложив подяку за поміч Америки українському населенню в Галичині і звернув увагу на матеріяльну сторінку цього населення і потребу дальшої допомоги.³⁰⁾

Ускладнена була візита в державного секретаря Гюза. Від

29) „Канадійський Українець” за часописом „Америка”, ч. 47, 1921.

30) „Канадійський Українець”, ч. 49, 1921.

часу, коли то американський сенат відкинув в 1920 р. Версальський договір та плян творення Ліги Націй, американська політика змагала до ізоляції і тільки втримувала офіційні контакти з акредитованими дипломатами. Мимо цього при помочі Української Місії ЗУНР, яку в тому часі очолював д-р Лука Мишуга, та при помочі приватних зв'язків Митрополитові Андрееві вдалося виеднати візиту в Державному Департаменті ЗСА.

Про цю візиту появився спомин одного з організаторів цієї візити адвоката Богдана Пелеховича³¹⁾, який також wraz з д-ром Мишугою та дорадою Митрополита оформляли меморандум до Державного Департаменту в справі Східної Галичини. Як виявляється оточення державного секретаря Гюза підказувало, щоб Митрополит якнайменше говорив про політичні справи усно, а з'ясував їх в окремому меморандумі. Так і зроблено.

На авдіенції в Гюза Митрополит говорив про ціль своєї поїздки, якої основною метою була допомога потерпівшим землякам, „але” є також справи, говорив Митрополит, які особливо лежать йому на серці і про них докладніше написано в меморіалі, якого дві копії вручив державному секретареві”.³²⁾ Митрополит просив держ. секретаря Гюза простудіювати цей меморіал ще перед сесією Ради Амбасадорів, пише Б. Плехович.

Митрополит відбув візиту в Українській Дипломатичній Місії, де на адресу співробітників цієї місії сказав, що „йому приємно опинитися на клаптику української землі, яким можна уважати Українську Дипломатичну Місію”. Тут теж висловив Митрополит Андрей знаменні слова, які доцільно внести до історії. Вони такі:

„Як довго служать мені сили, говорив, він, я уважаю своїм обов'язком помагати нашому народові і Церкві. Коли б сталося таке, що Рада Амбасадорів віддала б Галичину Польщі, я почувавби за собою вину, що будучи в європейських столицях і в Вашингтоні, не робив усього можливого, щоб заступитись і оборонити нашу справу.”³³⁾

31) Церковний Календар-Альманах на 1979 р., видання Братства Святого Андрея Первозванного, Чіаго, 1979, див. „Митрополит Андрей Шептицький в Америці. Із спогадів про Митрополита Андрея Шептицького, стор. 79.

32) Там же.

33) Там же.

Як в Канаді, так в ЗСА Митрополит відвідав багато осередків українського поселення та прийняв на послуханні багато священників і мирян мимо цього, що адміністратор Греко-Католицької Церкви о. Понятишин вже перед приїздом Митрополита просив „не непокоїти Достойного Гостя ніякими справами”.³⁴⁾ Не було в стилі Митрополита Андрея сидіти зі зложеними руками. Він бажав бути скрізь, де можливо та служити зацікавленим як не доброю порадою то хоч словом потіхи. Відбув він поважну кількість візитацій парафій. До однієї з великих належала громада Ньюарку, де Митрополита вшанувала також Рада міських комішенерів, надаючи йому почесне громадянство міста. В часі своїх відвідин української спільноти в Чикаго в місяці березні Митрополит Андрей знову захворів, перебув запалення жил в ногах і мусів провести кілька тижнів в лічниці. Це не вперше і не в останнє Митрополит хворів на запалення лімфатичних судин на обох ногах в часі своєї не легкої подорожі.

Як тільки Митрополит прийшов до своїх сил, що міг вдержатися на своїх ногах та при допомозі палиці, він вже готувався до дальших візитацій, принаймні авдієнцій, відвідин стейтових речників та римо-католицьких ієрархів й інших. В ЗСА пережив Митрополит смерть свого великого приятеля папи Бенедикта XV, який упокоївся в Римі в дні 22 січня 1922 р. З цього приводу дав він низку інтерв'ю до англомовної преси, а відомий кореспондент Артур Бенінгтон докладно описав в нью-йоркському часописі „Да Ворлд” відвідини Митрополита Андрея в папи Бенедикта XV, коли то згаданий наділив українські сироти сумою допомоги 100,000 лірів. В статті-інтерв'ю подано багато історичних даних про Україну, Галичину та про Руську Церкву.³⁵⁾

В тому також часі зо Львова наспіли важливі політичні новини про відбуття Українського Національного З'їзду у Львові, який схвалив чотири важливі резолюції для повної піддержки уряду д-ра Е. Петрушевича. В одній з цих резолюцій читаємо:

„З'їзд заявляє, що єдиним управненим до важних політичних і міждержавних актів є Галицький Уряд президента д-ра Евгена Петрушевич, який має повне довіря Краю”.

³⁴⁾ „Канадійський Українець”, ч. 47, 1921.

³⁵⁾ „Да Ворлд”, 28 січня 1922.

Того рода постанови Краю додавали сили українським релігійним і політичним чинникам, які працювали для політичних змагань ЗУНР. Це тим більше, що в Українському Національному З'їзді були заступлені всі повіти Східної Галичини, були приявні бувші парламентарні і соймові послы під проводом президента Юліана Ронмачука, як також всі члени Української Національної Ради, ЗУНР³⁶⁾. Того рода постава українського політичного світу в краю додавала також політичних атутів Митрополитові Андрееві в його політичній місії.

Дещо з побуту Митрополита Андрея в Бразилії й Аргентині

В місяці квітні 1922 р. бачимо Митрополита Андрея вже в Бразилії. Про його успішну поїздку в цій країні докладно звітує український тижневик в Бразилії „Праця”. Знову відновуємо тут величні привітання, візити в державних чинників, пресові інформації для чужинців, інтерв'ю тощо. Митрополит об'їжджав такі осередки, як Прудентополіс, Порто Уніон, Антоніо Кандідо, Жангада, Нова Галичина, Круз Машадо, Антоніо Олінто, Ірасемо та численні інші. Тема промов Митрополита подібна, як це в Канаді і ЗСА. Кожна промова приносила народові нотку підбадьорення та надії на краще Рідної Землі. І тут народ вітав Митрополита Андрея як свого найвищого церковного достойника, який в критичних хвилинах народу піднявся нести тверду відповідальність допомоги. Хоча багато схожости було в тематиці зустрічей між українською спільнотою Північно-американського континенту а українською спільнотою Полуднево-американського континенту, однак були теж і різниці. Ось що говорив в привітанні Прокіп Білик Митрополитові Андрееві в дні 22 квітня на залізничному двірці в Марешаль Маллет:

„Тридцять літ проминуло, як в отсих дівичих лісах поселився Українець, покинувши рідний край та шукаючи кращої долі. Здавалося, що серед чужих людей в незнанім краю з Українців скоро не остане й сліду. Здавалося, що чужі ліси і гори, чужі люде скоро витиснуть з їхньої пам'яті рідний край, рідне село, рідні звичаї. Бо прийшов сюди зі старого краю найбільшій і найнещасливіший, прийшов прямо в найми у незнаких людей. Однак трийцять літ уже минуло, а Українці в Бразилії не тільки не щезли серед других націй, не тільки не забули

³⁶⁾ „Канадійський Українець”, 1 лютого 1922.

своєї мови ні свого рідного краю, противно вони за той час стали ще кріпшими. Вони навчилися уважати себе невіддільним членом українського народу, горе рідного краю стало його горем, а радість його радістю.

Се сталося через те, що хочай всі його забули, всі покинули, то рідна українська церква його не покинула. Вона прийшла за ним в ті чужі ліси, в ті гори, вона піддержувала його на дусі, вчила та виховувала.

Одній церкві завдячує бразилійський Українець, що пізнав себе як чоловіка і члена великої української нації. Завдяки лише церкві і молоде покоління з любов'ю відноситься до всього свого рідного. І щож може бути милійшим для бразилійського Українця, як витати у себе голову тої церкви, що в найтяжшій хвилі української нації не оставляє її, ділить з ним раніше біду, війну та неволю, а нині гірку долю на вигнання — на чужині.”³⁷⁾

На Полуднево-американському континенті провів Митрополит майже чотири місяці. Саме, коли він перебував на американському континенті, в дні 14 липня сповнилося йому тридцять років священства. Про цей ювілей свого архипастиря пам'ятав Львів. З цієї нагоди в львівській та в галицькій пресі появилися довші згадки та статті про це тридцятьріччя. Щоденник „Громадський Вістник”, що появлявся у Львові, присвятив Митрополитові Андрееві з датою 15 липня всі свої головні сторінки. У вступній статті п. н. „Митрополит Андрій гр. Шептицький” (з приводу 30-ліття його священства)” невідданий автор, перелічуючи заслуги першопастора для українського народу, писав:

„Свій авторитет серед суспільности піддержував і утверджував Митрополит своїми вкладами в скріплювання культурних і економічних позицій нації. За його активною підмогою парцелювалися поміщицькі лятифундії (найчільніший співробітник Митрополита о. прел. Т. Войнаровський сам розпарцелював понад 36,000 моргів поля), його коштом повстала дівоча гімназія Василянок, Народня Лічниця, Вакаційні Оселі, Національний Музей. Він давав перші основи під господарські фахові школи...”

„І вкінці останній період, після падолисту 1918 р... Колись історик Галицької України, переходячи крок за кроком діяль-

³⁷⁾ Цитуємо за „Громадським Вістником”, Львів, ч. 116, 15.7.1922, який використав репортаж бразилійського часопису „Праця”.

ність Митрополита в періоді визвольних змагань галицької вітки українського народу, склонить голову перед гартom духа і незломною енергією Владики, перед Його самопосвятою”.

Тут без сумніву, автор мав на увазі дипломатичну поїздку Митрополита в Європі та в Америці (Північній та Полудневій).

Цитовану статтю кінчав автор ще таким ствердженням:

„На Митрополита, головно в останніх часах, з боку ворожих чинників падали найчорніші наклепи, йшли до Риму найогидніші доноси. Та Рим мусить тямити, що на його поставу до митрополита Шептицького дивиться не тільки Галицька Україна, а й Велика Україна, для якої Він являється одним з найбільших культурних сподвижників української нації в останніх десятках літ. Сьогодні, в тридцятилітню річницю священства Голови гр.-кат. церкви, яка на західних землях України зробилася національною церквою, українське духовенство повинно глибоко призадуматися над своєю ролю на всіх тих ділянках національного життя, на яких митр. Шептицький положив великі заслуги”.³⁸⁾

В цьому самому числі відомий учений д-р Василь Щурат в статті „В душі великих предків” начеркнув рід львівських владик Шептицьких, а саме Варлаама, Атаназія і Лева. Він їм приписав „піднесення поваги української Церкви, чим сильно причинилися до спинення латинізації і польонізації українських земель”. А щоб у своїх змаганнях мати по своїй стороні Римську столицю, вони вмiли приєднувати її для себе своєю церковно-політичною діяльністю, зверненою до Сходу”... „Двір владик Шептицьких XVIII століття чекає на свого історика...” Свою глибоко-наукову статтю Щурат кінчає такими словами зверненням на адресу Митрополита Андрея:

„І він рішився піти слідами їх (цебто Варлаама, Атаназія, Лева Шептицьких — М.Г.М). І не лише засів на владичім престолі, але й цілою дотеперішньою діяльністю своєю на користь українського народу дав доказ, що вмiє широко трудитися в душі великих предків, зберігаючи так, як вони зберігали, на своєму найвисшому серед українського народу становищі, достойну суверенність дома й на еміграції”.³⁹⁾

Як бачимо ювілейні слова українського ученого тісно гармонізували з діями Митрополита Андрея в його харитативній та дипломатичній поїздки.

³⁸⁾ „Громадський Вістник”, ч. 116, Львів, 15.7.1922.

³⁹⁾ Там же.

Не багато маємо інформацій про побут і працю Митрополита Андрея в Аргентині. З певністю відвідав він Аргентину, бо про ці відвідини згадує коротко в своїй праці Михайло Данилишин „Українці Аргентини” (Буенос Айрес, 1979) та єпископ Андрій Сапеляк в своєму історичному начерку у 75-ліття українського поселення в Аргентині, п.н. „Українська Католицька Церква в Аргентині” (Буенос Айрес, 1972).

М. Данилишин пише про ці відвідини наступне: „В 1922 р. в місяці вересні відвідує українські громади в Місіонесі Іх Ексц. Митрополит Андрей Шептицький, про побут якого мені вдалося довідатися лише з переказів, при чім не вдалося усталити точної дати цієї візитації”. (Стор. 316).

Дещо більше пише про побут Митрополита Андрея в Аргентині єп. Сапеляк в зв'язку з правним оформленням Української Католицької Церкви в Аргентині. „Юридичним оформленням українських церковних спільнот в Південній Америці зайнявся Митрополит Андрей Шептицький, пише єп. Сапеляк. З доручення папи Венедикта XV, продовжає єп. Сапеляк, Митрополит Андрей Шептицький відвідав у 1922 р. українців у Бразилії та Аргентині як Апостольський Візитатор. Його головним завданням було розглянути на місці положення українських вірних в цих країнах і представити Апостольській Столиці їхні потреби. У своєму офіційному звідомленні Митрополит Андрей запропонував назначення українського єпископа для українських вірних у Бразилії та Аргентині. Не можна було і думати про окремого єпископа для Аргентини, пише далі єп. Сапеляк, бо тоді був там один український священик, о. Іван Сенишин, і то вже „з підірваним здоров'ям”, як висловився Митрополит у своєму звідомленні” (Стор. 13).

Хоча Аргентина мала в тому часі тільки одного священика, то мимо цього Митрополит Андрей заїхав і туди, щоб своїми відвідинами піднести релігійні почування і народного духа своїх вірних та врешті зробити відповідні рекомендації до Апостольської Столиці.

З Полудневої Америки прибув Митрополит Андрей в серпні до ЗСА і знову відбув низку нарад з релігійними та громадськими чинниками. В місяці вересні він мав довшу конференцію з єпископом Никитою Будкою, який прибув в цій цілі до ЗСА. Митрополита знову турбували ноги і він був змушений віддатися лікарському відпочинкові. Щойно в місяці листопаді він почувався настільки на силах, що міг вирушити знову в дорогу. Перед від'їздом він зложив ще одну візиту в держав-

ного секретаря Гюза у Вашингтоні, представив положення Галичини під ту хвилю і вказав на konieczність інтервенції Америки для негайного вирішення Галицької справи. В неділю 12 листопада в пополудневих годинах попрощався він зі ЗСА та виїхав до Канади до пристані Квебеку, а звідси з єпископом Никитою Будкою та бр. Гродським до Європи, до Риму. Єпископові Никиті саме припадало тоді 10-річне звітування перед Римським престолом з його керми Руською Греко-Католицькою Церквою в Канаді.

Митрополит Шептицький не дармує в Римі

Цей підзаголовок нашої праці беремо з польської львівської преси, яка дуже докладно слідкувала за поїздкою Митрополита Андрея та відночувала її на своїх сторінках з відповідними коментарями, яким не бракувало рядків ворожості та ненависти. В статтях і нотатках ця преса постійно підчеркувала, що акція Митрополита за кордоном спрямована на те, щоб допомогти урядові Західної Української Народної Республіки та його дипломатичним акціям, а вже тим самим ця преса уважала, що це була ворожа дія проти польської держави. „Газета Варшавська” а за нею другі били постійно на сполох, накликаючи поляків „до обережності і безконечного повторювання польських протиаргументів там, де цього вимагатимуть польські інтереси”. Від кількох місяців писав цей часопис, „розвиває Митр. гр. Шептицький і ще живішу, чим звичайно, політичну діяльність. Політичний характер останньої подорожі Митрополита не підлягає сумнівові. Не чужою була йому напевне підчас побуту в Женеві праця тих кругів, які змогли прихилити Союз Народів до розслідування меморіялів, які досягають Польщу безприкладними закидами.

Від довшого часу перебуває Митрополит в Римі, де на ватиканському терені продовжує пертрактування своїх на велику скалю плянів”.⁴⁰⁾

В дійсності Митрополит не дармував ані в Римі ані в своїх поїздках по Європі, як також в Америці. Прибувши до Риму з американського терену він мав розмови з папою Пієм XI, передаючи йому реляції та звіт про розвій Руської Греко-католицької Церкви на американському континенті. Говорив про її потреби, єпископа для ЗСА та Бразилії й Аргентини тощо. Про

⁴⁰⁾ Цитуємо за „Українським Вістником” зо Львова, з дня 22.3.1921.

Канаду основно звітував єпископ Никита Будка в своїх „ад ліміна”.

З уваги на те, що папи Венедикта XV не стало, Митрополит знову інформував Папу Пія XI про події та зловживання, від яких терпіла Греко-Католицька Церква в Краю. Тому, що польські урядові чинники з підтримкою польської преси в краю і за кордоном заперечували ці зловживання, а про які йшли до Риму масові протести від представників української спільноти в Канаді і ЗСА, як також від уряду ЗУНР, Митрополит пропонував Апостольській Столиці вислати до Львова об'єктивного обсерватора на візитацію всіх трьох українських епархій й тут збагнути справу цілком безсторонньою обсервацією.

Рим прихилився до цієї пропозиції. Вибір на візитатора впав на особу о. Івана Дженоккі. Ім'я його було відоме українцям, бо в часі Другої світової війни він був номінований візитатором України. Цим разом прибув він до Львова в перших днях березня 1923 р. Про його приїзд негайно і широко розписалася українська і польська преса. Львівський часопис „Слово”, орган міщанства, який відготував на своїх сторінках дуже точно поїздку Митрополита Андрея, помістив з цієї нагоди звернення Митрополита Андрея „до отців і мирянства”, зі закликом, щоб подали о. Дженоккі „найточніші дані про стан парафій, релігійного життя та праці, як також трудностей і перешкод”. Це саме „Слово” подало обширний життєпис гостя з такою заміткою:

„Для українського громадянства ім'я папського візитатора не чуже, він теж перед трьома роками був іменованим візитатором України та польське правительство не дало йому тоді дістатися на Україну і він, доїхавши до Варшави, був приневолений назад вертатися в Рим. „... Місія о. Дженоккі у Східній Галичині має характер виключно релігійний і духовий, підчеркувало „Слово”. Його завданням пізнати відносини і стан, в якому опинилася наша многострадална церков після воєнної бурі. І о ніщо інше не ходить, лиш о те, щоби Апостольський візитатор повіз до Риму відомості точні, основні і провірені”.⁴¹⁾ Менш більш в цьому тоні писала й інша українська преса. За те польська преса звернула увагу в тому часі на інший бік справи, а передусім на діяльність Митрополита за кордоном, його виступи в справі церковного об'єднання Сходу і Заходу та проект творення українського патріархату. Перед в цьому вела

41) „Слово”, Львів, ч. 9, 4 березня 1923, „По конфіскаці наклад другий”.

„Газета Поранна”, яка писала, що „з кіл о. Дженоккі, вона довідалась про грандіозні пляни Митрополита Шептицького”, перед якими польські щоденники враз зі згаданою газетою остерігали Рим, щоб Рим не впав жертвою цих ілюзій та не скомпромітувався так, як це було за часів папського нунція Поссевіно кілька століть взад.⁴²⁾

Львівський кореспондент „Канадійського Українця” схопив цю дискусію, яка велася на сторінках польської преси та в ядерній кореспонденції переслав до Канади під наголовком „Андрей Граф Шептицький Митрополит Київський, Львівський і Перший Патріярх Соборної України”. Цей кореспондент, між іншим, так писав:

“... Місцеві польські часописи алярмують просторими статтями, що Митрополит Андрей гр. Шептицький предложив Римському Престолови многоважний і далекосяглий плян реорганізації Української греко-католицької Церкви. Він пропонує: Переміну назви „греко-католицький” на „українсько-католицький”. — 2. Утворенне в Києві Українсько-католицького Патріярхату, що облекшить релігійне й політичне обєднання усеї Соборної України. — 3. Заведенне в богослуженнях живої української мови, замість мертвої церковно-славянської”.

Згадані часописи занепокоєні безмірно далекосяглістю цих плянів й остерігають Рим, „аби Митрополит Шептицький не впав жертвою тої самої ілюзії, якої впав літ тому 350 папський нунцій Поссевіно”.

Українські політики приймають плян Митрополита без застережень, а недавно спопуляризував їх в просторій статті „Громадського Вістника” Др. Ст. Баран, а навіть піддавав гадку ініціятиви в тій справі сеніоратови (старшині) львівської Ставропігії⁴³⁾.

В дійсності згадана стаття д-ра Степана Барана в Громадському Вістнику не мала нічого спільного з „алярмами” польської преси. Цей чільний громадський і політичний діяч вважав за доцільне в зв'язку з приїздом Апостольського делегата до Львова насвітлити проблеми Української Церкви в ширшому масштабі та висловити бажання про потребу об'єднання розкиненої Греко-католицької Церкви в світі в одну патріярхальну систему.

⁴²⁾ А. Поссевіно, єзуїтський діяч вів в 1583 р. пертрактації з українцями в Києві в справі Київського патріярхату.

⁴³⁾ „Канадійський Українець”, Вінніпег, середа 25 квітня 1923.

У своїй обширній статті п.з. „За українсько-католицький патріархат” він кинув світло на історичний шлях цієї Церкви і вкінці прийшов до заключення, що „унія з Римом стала ділом тривким і з бігом часу прибрала назовні національно-український характер, стала національною церквою західно-українських земель”. Він підчеркнув насильну акцію Росії знищити унію і насаджувати на її руїнах російське православ'я, яке створювало пригожий ґрунт під обмосковлювання українського народу. Мимо тотального наступу царської Росії на унію Руська Католицька Церква втримала свою організовану силу в Галичині, Закарпатті і поселеннях (Югославія, Канада, Бразилія, Аргентина, ЗСА). „Розпорошеність Церкви, писав д-р С. Баран, говорить про те, що „українці греко-католики не мають одноцільної церковної ієрархічної організації”. „Ця мозаїка шкідлива, продовжав він, і для самої Церкви і для національних стремлінь цієї частини українського народу”... „Сучасні відносини видвигают це першорядне питання з'єднання ієрархічного греко-католиків українців зі зведеною силою”, наголошував автор. В дальшому видніє біла пляма польської цензури. В несконфіскованих рядках віднотуємо ще такі думки д-ра С. Барана, як потребу введення народної мови до богослужбових книг, потребу зміни назви обряду з греко-католик на українець католик і т.п. „Та найважнішою з церковної політики, писав він, є справа утворення українсько-католицького патріархату, що об'єднував би ідейно, коли не ієрархічно-органічно всіх вірних Українсько Католицької Церкви без огляду на державні кордони. Авторитет і особа українсько-католицького патріарха ідентично з особою галицького митрополита при розумній і тактовній політиці причиниться певно до зближення двох українських східних церков...”⁴⁴⁾

Висловлені думки д-ра С. Барана в цитованій статті перекувались з думками і планами, за якими стояв Митрополит Андрей, а які він реферував в Римі під час своїх кількакратних відвідин тамже в роках 1921-1923. Про ці далекосяглі рішення Митрополита писав та реферував на своїх сторінках „Канадійський Українець” в Канаді.⁴⁵⁾

У зв'язку зі статтею д-ра Барана приходиться тільки підкреслити, що як релігійний сектор так теж сектор світський українства в тому часі говорили спільною мовою про потребу

⁴⁴⁾ „Громадський Вістник, Львів, ч. 67 (221), 25 березня 1923.

⁴⁵⁾ „Канадійський Українець”.

патріархального вивершення Української Католицької Церкви.

Також з реферувань Митрополита Андрея в Римі, які тоді предіставалися до преси, так і видно, що цей Ієрарх виразно наголошував потребу українського Католицького Патріархату, який єднав би церкву в Краю та діяспорі. Підкреслював він теж конечну потребу вглиблюватися в старовину Церкви Заходу і Сходу та шукати коренів загального церковного єднання не в дусі „навертання”, але взаємного вирозуміння та релігійної толеранції. Саме таке зближення і розуміння він хотів бачити серед українців католиків та православних. Коли вдумуватися в цю ідею Митрополита Андрея так і видно, що саме йому першому приходилось сіяти зерна релігійного екуменізму, який визрів на Заході Європи в сорок років пізніше та знайшов повне право горожанства на Вселенському Соборі Ватиканському Другому.

Апостольська візитація о. Івана Дженоккі відбулася з належними почестями для гостя, в яких приймала участь українська львівська еліта, включно з поетом Миколою Вороним, який „іменем Придніпрянської України висловив глибоко відчуту подяку за щедру поміч Його Святости Папи Пія для голодних дітей і женщин придніпрянських”.⁴⁶

Візита о. І. Дженоккі та коментарі польської преси втримували українське питання на вершинах актуальности не тільки в релігійному відношенні, але теж і політично-національному. Часто оба аспекти цієї справи так забулювались, що їх годі було розподілити, чи провести між ними якубудь лінію. Однак польська преса ставила все це на політичну карту, а деяка називала великі плани Митрополита нічим іншим як „політичними інтригами”.⁴⁷)

Митрополит повертається до Львова та його конфінування

Постанова Ради Амбасадорів в дні 14 березня 1923 р. перерішила дипломатичний польсько-український змаг в українську некористь. Це викликало великі протести не тільки українців в Галичині, але також серед української спільноти в Канаді, ЗСА, Бразилії, Аргентині. Митрополит Андрей мав нагоду ще говорити з архітектором цього рішення французьким премі-

⁴⁶) „Слово”, ч. 10 (24), 11 березня 1923.

⁴⁷) „Канадський Українець”, ч. 18 і ч. 19, 1923, див. коментарі до польської преси п.н. „Інтриги Митрополита Шептицького в Римі”.

ером Поанкаре⁴⁸), але справи були перерішені на кожному відтинку.

Митрополит став готуватися в поворотну дорогу до Львова, але настирлива недуга ніг знову прикувала його до ліжка на певний час. Вкінці вибрався до Відня, щоб звідси поїздом вирушити до Львова, але тут знову важко захворів і пролежав довгий час в лічниці Милосердних Братів. Гарячка довгий час не уступала а до цього зближався реченець вигаснення його візи на в'їзд до Польщі, бо як відомо вже, Митрополит подорожував на паспорт Ватикану. Щоб не ускладнювати собі паспортного дозволу, який отримав в Римі від польської амбасади, хворий Митрополит в товаристві о. Ковальського, який в тому часі вертався з поїздки до Югославії, каже себе на носилках завести на залізничу станцію у Відні і звідси в спальному вагоні в дні 22 серпня вирушив на Дзядоловце, щоб звідси переключитись на залізничний шлях Краків-Львів. На граничній станції в Дзядоловцях сталось те, чим грозила Митрополитові польська брукова преса. Спальний вагон Митрополита вилучено і пересунено на бічний шлях і поставлено коло нього поліційну сторожу. Заки до цього прийшло пограничники домагалися, щоб Митрополит опустив вагон. Отець Ковальський заявив їм, що цього не може статися, бо Митрополит важко хворий. Тоді з Дзядоловіц спрямовано вагон з Митрополитом й о. Ковальським до Познання і закомуніковано Митрополитові, що з ним переговорюватиме польський кардинал Дальбор. В Познані приміщено Митрополита в лічниці Сестер Шариток.

Про конфінування Митрополита розписалася вся світова преса, зокрема католицька. При цьому треба згадати, що польські денники подавали вістки з питомою їм тенденційністю і ворожістю, як "zatrzymany zdrajca" (Kurjer Codzienny), "przytrzymany Metropolita Szeptycki" (Gazeta Poranna) і т. п. Słowo Polskie" подало, що митрополит виїхав до краю без дозволання польського правительства і проти його заборони, з чим ніби то згодився Ватикан. Інші часописи звідомляли, що „Sikorski puścił metropolitę do Polski, але міністер Гломбінські видав згаданий приказ придержання й інтернування задля мнимо веденої митрополитом агітації політичної проти Польщі”.⁴⁹)

Негайно також появилися два важливі комунікати урядо-

48) „Український Голос”, ч. 17, 25.4.1923.

49) „Слово”, Львів, ч. 35 (49), 2 вересня 1923.

вих чинників в справі конфінування Митрополита (зі сторони уряду й опозиції).

„Газета Поранна” помістила інтерв'ю одного зі своїх співробітників з міністром віроісповідань і просвіти Гломбінським, який подавав, що „Митрополит по своїм від'їзді за границю — всюди вів агітацію проти Польщі а підпирав владу Петрушевича. Несподіваний від'їзд Митрополита з Відня до Польщі послідував проти волі польської влади, а — як у Варшаві відомо — також проти бажання Ватикану. Польська влада була примушена в інтересі публічного порядку, а також в інтересі Церкви, перервати подорож Митрополита до Львова та припоручити Йому, щоби покищо задержався в Познані”.

Опозиційний „Курер польські” писав, що „з Митрополитом ведено переговори, в наслідок котрих він мав видати відповідне „посланіє” до вірних. Однак оже що до змісту того „посланія” не прийшло до порозуміння. Митр. Шептицький мав вести за границею акцію, звернену проти інтересів польської держави. Він мав домагатись між іншими державної самостійности для Східної Галичини.”⁵⁰⁾

У відповідь на того рода заяви українці в поселеннях відізналися протестними акціями і вічами. Це саме відбувалось в Краю. Обурення доходило вершків, а „Канадійський Українець” під наголовком „Арештування Митрополита А. Шептицького викликає серед мас грізне заворушення” дав довшу статтю. Всі старокрайові часописи були переповнені статтями про цей інцидент.

Віденський „Український Прапор”, орган ЗУНР присвятив Митрополитові ціле число з дня 1 вересня враз з портретом. У вступній там писалось:

„Український нарід стоїть під вражінням чергового насильства зі сторони Польщі — сим разом на особі Високодостойного Голови Церкви Галицької України, Митрополита Андрея гр. Шептицького. Уряд католицької Польщі, замість прийняти з усіма належними почестями високого Достойника Греко-католицької Церкви по Його дворічнім апостольським скитанню і перевезти Його до Львова до вірних, що з тугою вижидають свого Пастиря, наслав на Митрополита — мов на злочинця — вже на польськім кордоні озброєних поліцаїв і жандармів і під їх ганьблячою охороною відставив до чужого Митрополитови Познаня. І то тяжко хорого,, якому уділювано вже у Відні

⁵⁰⁾ Цитуємо за „Канадійським Українцем” з вересня 1923.

елеопомазаня!... Такого — назвім річ по імені — варварства годі було сподіватися навіть по теперішній Польщі, яка стоїть насильством і грабіжю, довершиними на українським народі й українських землях, яка уся замазана ще свіжою українською кровю і проклята українськими мучениками до десятого покоління...

Що дало Польщі привід до такого переслідування Князя нашої Церкви та ізолювання Його від вірних?

Ті самі причини, якими кермувалися у вересні 1914 року царська Росія, вивозячи насильно Митрополита під поліційним каравулом у глиб Росії до Спасько-Ефимівського монастиря в Суздалі, подиктували тепер Польщі, поставити Митрополита під ганьблячу охорону польського поліційного караулу й вивезти Його до монастиря в Познані. Можна їх коротко назвати: бажання знищення унії, яка має національно-український характер. Але є ще щось більше, що заставило Польщу навіть тяжко хорого Митрополита ізолювати від своїх вірних і держати Його, по словам польського міністра Гломбінського: „як найдалше від території Східної Галичини”. Се визначна роля Митрополита в українським національним життю, скажемо більше: **Його роля в українській національній історії**”.

Посол Самійло Підгірський, голова Української Парляментарної Репрезентації у Варшаві, яка в тому часі складалася виключно з українських послів Волині та які були православного віроісповідання переслав Митрополитові Андрееві глибокий поклін та заяву найщирішого співчуття.

„Наруга, якої допустились над Вами, — писав він — глибоко обурила український народ і нас усіх вибранців його”.

Надто Українська Парляментарна Репрезентація вручила польським міністрам Вітосові і Кернікові гострий протест, в якому заявили:

„Репрезентація кваліфікує цей варварський акт арешту хорого Митрополита як вияв **ОДНОГО З НАЙДИКШИХ ПРОЯВІВ ГНОБЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**”.

А протестуючи проти акту „брутальної руки чорнореакційного шовіністичного польського уряду”, — Українська Парляментарна Репрезентація закликала українську людність до „достойної зустрічі славного борця за волю українського народу Митрополита Андрія Шептицького”.⁵¹⁾

⁵¹⁾ „Канадійський Українець”, вересень 1923.

Репрезентація політичних партій Краю, яка діяла у формі Народного Комітету, зійшлася негайно на наради й ухвалила протест, який вислано польському урядові та до Ватикану.

Врешті самі поляки побачили, що конфінування Митрополита не скомпромітувало його, але піднесло Митрополита в пантеон релігійного і національного мучеництва та викликало велике обурення не тільки серед українських мас, але також серед світової opinio. Більш зрівноважені кола стали дорікати польському урядові за цей „нагі гвалт” (голий розбій), як це писав польський часопис „Нова Реформа”. Автор статті так розумував: „Арештовання Митрополита ніяк не можна оправдати...”

„Супроти хорого чоловіка, супроти високого достойника католицької церкви, супроти особи на яку з глибокою почесною споглядає три мільйони горожан польської держави, як на свого найвищого Архипастиря, dokonano „нагі гвалт”, який надармо заслонується всякими виясненнями, які вони не булиб.⁵²⁾

На жаль були це рідкісні голоси польської преси.

Немає сумніву, що польська влада не бажала мати на митрополитичому престолі Греко-Католицької Церкви Митрополита Андрея, який своїми подвигами для Церкви і Народу став недискусійним провідником, чи вождем, як це його на поселеннях звали. Був це авторитет над авторитетами в українській спільноті, релігійній і політично-національній. Коли варшавські чинники побачили, що їм не вдасться недопустити Митрополита на престіл св. Юра, бо за ним стояв Ватикан, вони задумали понизити його авторитет. Найперше самим конфінуванням а далі вимогою, щоб Митрополит зложив публічну заяву лояльності польському урядові, заперечуючи свою діяльність в користь уряду ЗУНР. Як відомо, Митрополит відмовився зложити її. Були також спроби тиску, щоб Митрополит видав послання до вірних, але в такому дусі, якого урядові чинники сугерували. Однак і на цьому відтинку Митрополит Андрей не зробив жодних концесій. Вправді він видав послання до вірних ще будучи в Римі, але це послання не появилось, бо його польські поліцейні чинники сконфіскували. Єдино на що погодився Митрополит Андрей — це візита в президента польської держави. Цим він неначе підкреслив, що він як голова Церкви і Народу може говорити з партнерами його рівня. Врешті, Митрополит Андрей твердо стояв на першому домов-

⁵²⁾ Там же.

ленні Ватикану й Варшави, на підставі якого він виїжджав за кордон. Про це довідуємось знову зі сторінок „Канадійського Українця”. В статті „По повороті Митрополита” там так пишеться на підставі комунікату митрополичої канцелярії:

„Поворот Митрополита попередила дипломатична боротьба між Ватиканом а польським урядом. Вже за урядовання прем'єра Сікорського прийшло до угоди між Ватиканом і польським урядом, що Митрополит перед поворотом до Львова має видати пастирський лист і зложити візиту президентові держави. По упадку Сікорського, теперішній міністер освіти і віроісповідань Гломбінські хотів цю умову змінити і зажадати від Митрополита, щоби він підписав документ, в яким осудивби свою дотеперішню діяльність і відкликав „усі блуди”. Але Ватикан уперся і Митрополит вернув до Львова на підставі давнішої умови між Ватиканом і польським урядом. Візита Митрополита у президента держави мала чисто формальний характер, а заява лояльности не виходила ні на волос „поза зміст пастирського листа”.⁵³

Надто цікава генеза послання (пастирського листа) Митрополита, яке було зредаговане ще в Римі, а яке польська поліція сконфіскувала у Львові. Таємницю генези цього послання розкрив таки львівський часопис „Слово”. Він писав:

„З огляду на те, що у звязку з пастирським посланієм нашого Митрополита повторилися різні легенди, в інтересі правди треба ствердити ось що: Митрополит, що два роки перебував за кордоном, постановив з приводу свого повороту до краю видати пастирське посланіє до своїх вірних. Тому, що Він не мав певности, що польська цензура пропустить навіть посланіє, виготовив Митрополит посланіє в Римі у французькій мові в тій цілі, щоби на місци зазнайомити зі змістом посланія теперішнього Папу Пія XI. Папа зі своєї сторони солідаризувався зі змістом і тоді, перебуваючий у Римі перемиський Єпископ Коциловський та ректор української духовної семінарії у Римі о. Лазар Березовський виготовили український переклад посланія. Апостольська Столиця переслала те посланіє свому Нунцієви Ляврі до Варшави в цілі пересилки до Львова, до друку, так, щоби з прибуттям Митрополита до краю посланіє находилося в руках вірних. Се посланіє не побачило однак світу, бо польська поліція у Львові, довідавшись про

⁵³) „Канадійський Українець”, ч. 49, 1923. Комунікат Митрополичої канцелярії повністю помістило львівське „Слово”, ч. 35 (49), 2.9.1923.

нього, вдерлася до друкарні й не допустила до його появи. Поширювані отже польською пресою відомости, мовто те посланіє мало бути якоюсь „концесією” польському урядови зі сторони Митрополита на приїзд до краю — є незгідні з правдою”.⁵⁴⁾

Як бачимо з повищих цитат, Ватикан підтримував Митрополита Андрея в його дипломатичній боротьбі з польськими державними чинниками, а цитований „Канадійський Українець” ще й додав на адресу Ватикану таке:

„Це становище свідчить, що Ватикан зачинає завертати з дотеперішньої дороги і зачинає вже прихильніше відноситися до нашої Церкви”.⁵⁵⁾

Дипломатичний двобій між Ватиканом і Варшавою тривав більш чим одного місяця. Митрополит перебував цілий цей час в Познані, в лічниці Сестер Милосердя (вулиця Длуга), бо й недуга не уступала. Зараз після прибуття Митрополита до лічниці, прибув зо Львова Д-р М. Панчишин, відомий спеціаліст та довголітній лікар Митрополита⁵⁶⁾, який ствердив запалення жил і сціпи жильні та запалення лімфатичних судин на обох ногах а до цього ще й закаження. Від організованого львівського громадянства в делегації прибув адвокат д-р Гвоздецький, який від імені цього громадянства висловив Митрополитові пошану, відданість та співчуття⁵⁷⁾. Згодом прибув брат Митрополита о. ігумен Климентій, який враз з о. Ковальським піклувався Митрополитом постійно аж до кінця побуту в Познані. Митрополита теж став відвідувати секретар папського нунція у Варшаві, який інформував Митрополита про хід переговорів нунція з урядом.

Остаточо в переговорах стало на тому, що Митрополит зложить візиту президентові Войцеховському не у Варшаві, а в його літній резиденції у Спалі. Здоровля Митрополита настільки дозволяло, що в дні 3 жовтня він в товаристві свого лікаря д-ра М. Панчишина, о. ігумена Климентія, о. Ковальського та д-ра Гвоздецького міг відіхати до Спалі. Перед від'їздом відбулась ще розмова з папським нунцієм в Познані. Авдієнція у президента тривала 10 хвил. і Митрополит в товаристві згаданих вирушив в дорогу до Львова, а з ним вже їхав

54) „Слово”, ч. 36 (50), 9.9.1923.

55) „Канадійський Українець”, ч. 49, 1923.

56) Згинув з рук польської боївки у Львові в часі Другої світової війни.

57) „Слово”, ч. 35 (49) з 2.9.1923.

Його нерозлучний візок, з яким він не розстався вже до смерти. На його зустріч виїхав до Ярослава єпископ Боцян і о. ректор Лакота. В Перемишлі вітав Митрополита єпископ Коциловський з о. мітратом Богачевським. В Перемишлі був він коротко гостем перемиського владики, щоб наступного дня в п'ятницю в дні 5 жовтня через Яворів, Янів і Янівську рогачку прибути на гору св. Юра.

Український загал Львова довідався про приїзд Митрополита вже тоді, коли то він був у Львові і знову лежав в постелі, бо недуга його ніг ступенувалася. Щойно в неділю, після Архирєрської Служби Божої єпископа Боцяна, коли народні маси залягли цілу площу Юра, Митрополит Андрей появився вже сядчи на візку на святоюрському бальконі, щоб передати своє благословення тисячним масам вірних.

* * *

Мало що не повних три роки тривала поїздка митрополита за кордоном. Була це важка місія, місія представника поневоленого народу. В християнській етиці — це місія покори. І Митрополит прийняв її. Одночасно була це місія повної служби народові в релігійному та національному відношенні. Видержав він в цій місії до вимог останньої хвилі, щоб вкінці прийняти упокорення від побідного противника, а враз з тим відкинути його в критичній для себе ситуації. Тим самим закінчив він свою місію так гідно, як її розпочав. В цій місії допомагали Митрополитові Андрееві старі родові знайомства, релігійно-церковні зв'язки, які на терені північно-американському датувались ще з того часу, коли то він приїжджав на Евхаристійний Конгрес в Монреалі в 1910 р. Його графський титул та титул архієпископа і митрополита промощували йому також шлях в його великих завданнях. Понад усе допомагав йому його особистий такт, знання справ та вміння їх представляти перед своїм народом, церковними достойниками та державними представниками. Це ті фактори, які улегшували надзвичайно трудне становище Митрополита в його місії.

Привіз він значну матеріальну допомогу безпомічним численним українським сиротам. Допоміг в Римі урухомити духовну семінарію та забезпечити її матеріально. В політичних колах звернув увагу на політичне положення українського народу не тільки під Польщею, але також поза цими кордонами. Знова в Римській столиці підніс на всю широчінь церковне об'єднання Сходу і Заходу, але не в дорозі „навертання” а спільно-

го діалогу. Навчав він Захід цінити Схід в його церковних практиках та його церковній традиції. В своїх думках і плянах став він предтечею модерного екуменізму, який визрів в планах Римської Столиці щойно в 40 років пізніше (1963) на Вселенському Соборі Ватиканському Другому.

Заговорив він у Ватикані також про потребу реформ в Греко-Католицькій Церкві, підкреслюючи потребу народної мови в богослуженнях, потребу прийняття модерної назви (замість греко-католицька — українська католицька) а понад усе потребу об'єднання цієї церкви у формі патріархату.

До думок Митрополита Андрея прислуховувались у Ватикані, бо керівні чинники в куріях здавали собі справу з великої популярності Митрополита не тільки серед українців заходу (греко-католиків). Його ім'я було популярне і на Східній Україні як царського в'язня. Не даром то, коли Полтавська губернія проголошувала студентські стипендії в 1918 р. вже за української влади, проголосила теж „Стипендію ім. українського митрополита графа Андрея Шептицького.”⁵⁸⁾ Що більше, на одеському православному з'їзді того часу, учасники застановлялися, чи би не просити Митрополита Андрея, щоб очолив Православну Церкву на Сході.

Самозрозуміло, що такий авторитет, яким був Митрополит Андрей, не був на руку молодій польській державі, маючи при тому в своїх границях около сім мільйонів українців. Польським керівним чинникам забажалось найперше не допустити Митрополита до престолу Св. Юра. Коли це їм не повезло, вони задумали понизити хоч би його авторитет в обличчі широких українських мас конфінуванням в далекому від Львова Познані. Конфінування це відбилося бумерангом в сторону Варшави. Митрополит не тільки не був понижений, але вивищений ще авреолею терпіння за Церкву і Народ.

Приїзд Митрополита до Львова українська преса та вся громадськість привітала як поворот свого посланця та найвищого ієрарха довгими статтями, підчеркуючи великі заслуги Митрополита в його місійній подорожі. Ось, що писало „Діло”, найстарший український щоденник Львова в зв'язку з приїздом

⁵⁸⁾ „Канадійський Українець”, ч. 38, 19 серпня 1923 р., див. „Як правдиві православні українці шанують Митрополита А. Шептицького”, а ще докладніше в праці Віктора Андрієвського (тодішнього комісара просвіти на Полтавщині). „3 минулого”.

Митрополита Андрея до Львова в статті п.н. „Після повороту Митрополита Шептицького:

„Митрополит належить до найбільш популярних людей на Україні. ЗНИЩЕННЯ ЙОГО АВТОРИТЕТУ БУЛО БИ ПІДКОПАННЯМ НЕ ТІЛЬКИ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ. ВОНО КРАЙНО ШКІДЛИВО ВІДБИЛОСЬ БИ ВЗАГАЛІ НА УКРАЇНСЬКІЙ СПРАВІ. Бо значінне Греко-католицької Церкви не обмежується виключно фактом існування греко-католиків у Східній Галичині, бо ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА — ЦЕ ЧИННИК ЗАГАЛЬНО-УКРАЇНСЬКОЇ ВАГИ. Якийнебудь крок, що йшов би в розріз з всеукраїнськими змаганнями, не тільки нищив би цей — ЗІ ЗАГАЛЬНО-НАЦІОНАЛЬНОГО СТАНОВИЩА ЦІННИЙ АВТОРИТЕТ МИТРОПОЛИТА, а й в основах підривав би значінне Греко-католицької Церкви. Знають це польські політики з табору Гломбінського. Тому з такою форсою пробували здобути пресію на Митрополита. Та як видно з достойного поведіння Митрополита в цілії Одисей його повороту, Митрополит Шептицький здає собі добре справу, що на кожний його крок звернена увага Соборної України.

Митрополит вернувся на Святоюрську Гору, СПОВНИВШИ ВЕЛИЧНЮ МІСІЮ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В АМЕРИЦІ”.⁵⁹⁾

З політичних міркувань автор статті підніс в тому часі тільки місію Митрополита Андрея „серед української еміграції в Америці”. Однак, як вже знаємо, ця місія простягалась далеко поза українську еміграцію та поза Америку.

Нашу студію про місійно-дипломатичну подорож Митрополита Андрея базуємо на пресових джерелах. Інші джерела, на жаль, не були нам доступні. Майбутній дослідник цього питання з певністю поширить їх архівними даними закордонних міністерств та амбасад, держав в Європі, Америці, та міжнародних політичних об’єднань. З певністю так схоплений процес поїздки Митрополита Андрея буде значно повніший а з тим і багатший. Бо, як вже знаємо. Митрополит в публічних виступах був дуже обережним, а з’ясовував свої політичні міркування на політичну ситуацію в Галичині та в Україні в політичних меморандумах. На розкриття цих сторінок жде дальше українська наука.

⁵⁹⁾ „Діло”, 6 жовтня 1923.